

LYNNE SEGAL

Pornografske bitke

V okviru feminizma so postale bitke v zvezi s pornografijo vojne brez konca. Mislili smo, da je to doseglo vrhunec v ZDA v osemdesetih letih, vendar topovi še kar streljajo. Kljub protislovnosti se kampanje širijo, in tisti, ki pripisujejo pornografiji osrednjo vlogo pri zatiranju žensk, so postavili temelje poljudnega antiporno feminizma in prodirajo naprej v zakonske okvire. Zato vprašanje »pornografije« ostaja v ospredju. Od konca sedemdesetih let dalje ne moreš kot feministka pisati o spolnosti, ne da bi te prijeli za besedo in te prisilili izraziti odnos do vprašanja pornografije.

Ta debata je zopрно obtičala na mrtvi točki. Mene so uvrstili med »zagovornice spolnosti«, čeprav imamo me – nasprotnice teorij bork proti pornografiji – najmanj vznemirljive načrte. Zmerom smo se prisiljene ravnati po programu, ki ga nismo me pripravile. Težko je premakniti zadevo z mrtve točke, ker gre v razpravi, čeprav se na videz vrti okrog dokazovanja, da je pornografija škodljiva, v končni fazi za tekmovalje med feminističnimi razlagami ženske podrejenosti ter položajem moških in njihovo spolnostjo kot izvorom njihovega zatiranja. Najsi vztrajamo, da se seksizem ne omejuje samo na spolnost ali da pomeni podob ne obstajajo drugače kot v odvisnosti od občinstva in konteksta, moramo nasprotnice antiporno feminizma nenehno utemeljevati dolgočasno potrebo po »umirjeni razumnosti«: vztrajanju pri kompleksnosti. To je neskočno daleč od ognja in žvepla antipornografskega feminizma, katerega vodilna teoretičarka Catherine MacKinnon in mojstrica retorike Andrea Dworkin nas osupljata s svojo udarno, repetitivno prozo in sadističnimi seksualnimi podoba-mi, ki naj bi pričarale njihovo dozdevno lastno strast, ki pa dejansko izhaja iz oživljanja puritanskega glumaštva skozi dolga stoletja. Pornografom in antipornografom je skupna želja vznemirjati in šokirati: ovajanje spolnosti ponuja, enako kot godrnjanje starih proti masturbaciji, nadomestilo, ventil za spolno strast, pa tudi za strahove in tesnobe pred spolnostjo.

Kakršna koli že je retorična igra med pornografijo in antipornografijo, je nemogoče zanikati, da je izraz zmuzljiv. V teku let se njegovi pomeni spreminjajo in rezultati postajajo vse bolj različni. »Pornografija« v najširše razumljenem pomenu se zmerom ponaša s statusom prepovedanosti: z obstojem v funkciji materiala, namenjenega predvsem za spolno vznburjanje, brez izpolnjevanja družbenega pomena. Feministka Linda Williams je sledila nenehnim spremembam v pornografski produkciji, kjer stopajo v igro nova seksualna vprašanja in hotenja. V zgodnjih moških filmih dvajsetih let se o vprašanju

spolnega užitka žensk ni nikoli govorilo: moški so zijali v prepovedano razgaljene ženske genitalije (medtem ko ženske teh projekcij niso smele gledati). Celovečerni porno filmi iz osemdesetih let pa za razliko od tega očitno prikazujejo oboje, moške in ženske, kot spolne subjekte, in zadovoljitev ženskih (bojda nenasitnih) spolnih želja je cilj, ki usmerja zgodbo.

Sovraštvo do žensk brez dvoma prežema večino tega žanra. Ena glavnih sprememb zadnjih desetletij pa je, da so tudi ženske, enako kot moški, postale potrošniška ciljna skupina »videov za odrasle«. Pojavili so se, najprej v ZDA, sramežljivo proženski pornografski izdelki – kot na primer »Femme Productions« Candide Royalle ali »Post-Porn Performances« Annie Sprinkle –, ki skušajo spodkopavati seksizem in prikazovati žensko spolno dejavnost v pozitivni luči. Vsi se redno srečujejo s trdo roko cenzorja, tako v ZDA kakor tukaj, kadar jih uvažajo. Danes bi se zdelo resničnejše kot kdaj koli, da se meje »pornografskega« premikajo in zabrisano prehajajo v druge žanre (nenadzorovane, nekomercialne produkcije nesposobnežev na internetu, ki ustvarjajo brez konca novih možnosti in problemov). Dejansko pa je velik del tistega, kar antiporno feministke razglashajo za klasične primere »pornografije«, vzet iz kriminalk in grozljivk, ki imajo čisto svojo zgodovino in svoje načine razumevanja prisposodob in besedila.

Toda kljub vsem spremembam v žanru še vedno ostajajo moški, ki v glavnem ustvarjajo in gledajo večino seksualno jasnih podob žensk (ali moških). Visokonakladne »revije za onaniranje«, ki so vedno na vrhu polic, strežejo v prvi vrsti moškim. Poskusi, da bi pripravili podobne pornografske revije za ženske, so doživeli klavrn komercialni uspeh. Tu je, bolj kot kjer koli v življenju večine moških, zadoščeno otročjemu napuhu: moški so neutrudno poželjivi, razvneti in neustavljivi; ženske pa nenasitno na voljo. Ali se na tisto, kar to govori o prevladujočih moških vznemirjenjih, odzivamo s posmehom, simpatijo, grozo ali brezbržnostjo, bo vplivalo na to, kakšno bo naše stališče do pornografije.

V gibanju za osvoboditev žensk v sedemdesetih letih sta imeli analiza in politika seksualnosti zmerom osrednje mesto. Feministke so splošno hotele slaviti žensko spolnost, jo osvoboditi izrazito moških pogovorov in seksističnega vedenja ter odkriti »avtonomno« žensko spolnost. Tuda prve ideje, ki so povezovale osvoboditev žensk z večjo spolno samozavestjo, je kmalu zasenčil pritisk izzivanja na pogled žilave moške moči nad ženskami. Od konca sedemdesetih let so vsiljivi feministični spisi vztrajali, da je poglavitni vir te moči roparska moška spolnost, in razglashali pornografijo za njeno največjo spodbujevalko. Moška »spolnost« se je nepreklicno zlivala z »nadvlado« in dobivala novo identiteto volje do moči.

Druge feministke so, tako kot jaz, videle v teh premikih del reakcije na konzervativnejše čase in nevarnost nazadovanja za feministični aktivizem – posebno v ZDA, kjer je antiporno feminizem vzniknil ob koncu sedemdesetih let. Ločitev spolnosti in moške nasilnosti od drugih vprašanj ženske neenakopravnosti ni pomenila samo obrambne taktike, ampak je bila tudi zelo blizu naraščajočemu valu konzervativnega mrtvega teka proti radikalni politiki

nasploh. Konzervativci so od nekdaj radi demonizirali spolnost in videli v njej vir vseh naših slabosti. Zdaj so se jim pridružile tudi nekatere feministke.

Nove feministične razprave proti pornografiji so se okrepile leta 1987, ko je Catherine MacKinnon objavila delo *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law* (Nespremenjeni feminizem: razprave o življenju in pravu). To je dalo nove argumente predhodnim obtožbam pornografije izpod peresa Andreje Dworkin v delu *Pornography: Men Possessing Women* (Pornografija: ženske – last moških), objavljenem leta 1981, kjer je bila pornografija opisana dobesedno kot oblast moških nad ženskami in njihovo mučenje. MacKinnonova je označila pornografijo kot »kršenje človekovih pravic žensk«, češ da vceplja moškim prepričanje, da so ženske manjvredne. Na pornografijo bi morali gledati ne le kot na obliko predstavljanja žensk – s seksističnimi in žaljivimi slikami ali besedami –, ampak kot na nekaj, kar ženskam *dejansko* škodi in ustvarja neenakost med spoloma. Moški prizadevajo ženskam žalitve in bolečine tako pri njenem ustvarjanju (to trditev številni tovrstni ustvarjalci spet in spet vneto

zavračajo) kot pri njeni uporabi: moške spodbuja k žaljenju in poniževanju žensk, ko povezujejo svojo spolno vzburjenost s ponižujočimi slikami žensk.

Gibanja za osvoboditev žensk ni zanimala v prvi vrsti cenzura; ni se opredeljevalo ne za ne proti. Feministke so videle kulturno produkcijo vseh vrst kot možno prizorišče feminističnega boja za pravico do besede in spodbujanja utišanih glasov. Ob tem postanejo argumenti proti pornografiji mikavni, ker velik del običajne pornografije operira z vulgarno seksistično (in pogosto rasistično) metaforiko. Pornografija navadno služi moškim narcisističnim fantazijam o spolni razpoložljivosti žensk, in kadar sta spolno nadlegovanje in posiljevanje endemična, pomeni to stalno izzivanje in je primeren grešni kozel za besnenje proti takšnemu ravnanju. Prikladno, vendar tvegano.

Tvegano je zato, ker je trditev, da se za podrejenostjo in zlorabljanjem žensk v družbi skriva komercialna pornografija, zelo zavajajoča. Prvič, antipornografski feminizem sistematično napačno predstavlja vsebino običajne pornografije kot »nasilno«. Drugič, vztrajno napačno predstavlja raziskave o učinkih pornografije in zmotno trdi, da jasno in nepreklicno dokazujejo, da pornografske podobe povzročajo spolne zločine. Tretjič, ne priznava našega poznavanja posebne narave domišljije z njeno zapleteno, pogosto protislovno povezanostjo z dejanskim obnašanjem. Četrto, zatiska si oči pred novejšimi teorijami predstavljanja, po katerih smisla nikoli ne vidimo preprosto določenega vnaprej, ampak ga določata njegov širši logični kontekst in specifično občinstvo, ki ga interpretira. In nazadnje, in to je tudi najpomembnejše od vsega, antiporno feminizem spregleduje osnovno dejstvo, da je vloga komercialne pornografije pri slikanju grobe, oblastne in promiskuitetne moške spolnosti ob boku ženske občutljivosti in ranljivosti *popolnoma* v senci in *v celoti* odvisna od uradnih razprav in predstav znanosti, medicine, religije in osrednjih kulturnih produkcij (visokih ali nizkih), ki prevladujejo okrog nas.

Mnogim se zdijo neprikrito spolna sporočila komercialne pornografije žaljiva, vendar pravzaprav posnemajo – včasih pa celo spodbijajo – načine, na katere najvplivnejši, najuglednejši izdelki naše kulture slikajo ženske kot podrejene, spolno pasivne in spolno razpoložljive. Obstajajo na primer ženske kritike tovrstnih »velikih« slik zahodne umetnosti; primere bi lahko poiskali v najrazličnejših žanrih. Mnoga področja znanja slonijo na nekritično privzeti predstavi o nespremenljivi razliki med spoloma, ki v končni fazi pripelje do prepričanja o podrejenosti žensk. Nikjer ni to očitnejše kot v trenutnem razcvetu »nove evolucijske teorije«, ki se šopiri s pripovedovanjem o vedno pripravljeni moški spolni sli. A kakor se spolni terapevti še predobro zavedajo, seksistične metafore in falično napihovanje v sodobnih znanstvenih razpravah in v tradicionalni pornografiji še zdaleč ne odražajo resničnega sveta, v katerem bi bil moški ud nenehno v erekciji in brez predaha pripravljen na neobremenjeni seks.

V pred kratkim izdani analizi pornografije *Excitable Speech: A Politics of the Performative* (Dražljivi govor: politika performativnega) Judith Butler raziskuje ta izjalovljena pričakovanja. Po njenem pornografija slika ravno

tiste »neuresničljive položaje«, ki vnaprej določajo naša družbena pričakovanja glede obnašanja spolov. Pornografija nikakor ne gradi družbene realnosti; nasprotno, deluje kot posmeh nemogoči oddaljenosti med normami spolov in dejanskim vedenjem.

Nihče ne potrebuje pornografije za to, da bi ga spominjala na hierarhične »resnice« o spolnih razlikah. Pravzaprav se nekateri zatekajo k njej, da bi se jim izognili z identificiranjem z kdo ve kakšnim nadrejenim ali podrejenim položajem ob gledanju njenih produktov. Sama prevladujoča ideologija s svojim obsedenim prezirom do vsega, v čemer vidi surovo bistvo telesa in njegovih funkcij – izločkov, vonjev in zevajočih odprtih; znoja, sočnega mesa in pulzirajočih organov –, je tista, ki ustvarja povsem neizogibno privlačnost zaničevano prepovedanega.

Pornografija je tako eno izmed mnogih falocentričnih in ženskam nasprotnih področij, ki oblikujejo naše predstave o spolu in spolnosti – in to najmanj cenjeno, najmanj prepričljivo, pogosto najbolj kontradiktorno med njimi. Tisti, ki najbolj vneto zatrjujejo, da je izjemno žaljiva, naletijo na problem: raziskave vsega, kar naj bi pornografija zajemala, kažejo, da so ekstremne podobe v njej prej redke kot pa značilne, kakor trdijo pornografiji nasprotne feministke. Še več, v sadomazohističnih podobah in upodobitvah hlapčevstva so moški pogostejše prikazani kot podrejeni kakor ženske. To seveda pomeni, da če bi bilo v našem neposrednem posnemanju pornografskega kaj resnice, bi se morale feministke zavedati, da bi bilo treba to od žensk obvladovano pornografijo prej propagirati kot pa zatirati. Celi vrsti empiričnih raziskav na Nizozemskem, Švedskem, Danskem in v ZDA se ni posrečilo najti trdne povezave med dostopnostjo pornografije in spolnimi zločini nad ženskami; mnoge so celo našle negativne korelacije (čeprav nam tudi to nič ne pove o vzročnosti). Poglavitna splošna ugotovitev množice korelacijskih študij, izvedenih v zadnjih 20 letih, je, da so korelacije nestalne, tako medsebojne kot tudi korelacije s trditvami v antipornografskih besedilih.

Vsekakor so bili antiporno aktivisti in ne njihovi kritiki tisti, ki so v devetdesetih letih najuspešneje premaknili pravno diskusijo v korist cenzure. Svoj poziv so podkrepili tako, da so združili moči z drugimi kampanjami proti manj spornim učinkom »jezika sovraštva«, ki danes cveti v ZDA; to gibanje so leta 1993 dokumentirali Mari Matsuda in drugi v *Words that Wound* (Besede, ki ranijo). Več kot deset let je, odkar sta MacKinnonova in Dworkinova naredili prvi osnutek Vzorčne odredbe v prepričanju, da lahko ženske uveljavijo svoje pravice in postanejo polnopravni ljudje samo, če bodo dobile bitko proti pornografiji. Odredba označuje pornografijo kot spolno razlikovanje (»grafično izrazita spolna podrejenost žensk na slikah ali v besedah«) in spodbuja vse, ki so utrpel tovrstno »škodo«, da poiščejo zadoščenje na sodiščih s tožbami proti ustvarjalcem, prodajalcem in razpečevalcem pornografije – javnim ali zasebnim (MacKinnonova 1987). Po začetnem uspehu v Minneapolisu je bila odredba po dolgih pravnih bojih v več ameriških zveznih državah poražena, v Kanadi pa so antipornografske feministke

(ob pomoči MacKinnonove) zmagale in leta 1992 je bila na butlerskem vrhovnem sodišču sprejeta nekoliko spremenjena različica odredbe.

Druge feministke, ki so se – pogosto obotavljavo – čutile dolžne upreti se odredbi na sodiščih in zunaj njih, trdijo, da je nepopustljivo zavzemanje za take zakonske spremembe nevarno, saj sloni na ohlapnih in dvoumnih izrazih, ki spolno nemočnim zagotovo vrnejo udarec, namesto da bi jih ščitili. Njihove bojazni so se uresničile, vsaj po mnenju tistih, ki zasledujejo delovanje kanadske zakonodaje. Od odločitve v Butlerju odkrita in prepoznavna pornografija cveti. Prikazi alternativne spolnosti pa se, nasprotno, po študiji Brende Cossman *Bad Attitudes on Trial: Pornography Feminism and the Butler Decision* (Nespodobnost na preizkušnji: pornografija, feminizem in odločitve v Butlerju) srečujejo z vedno ostrejšo cenzuro. Rezultat je bil natanko tak, kot ga je bilo mogoče pričakovati: napačna uporaba tega novega kanadskega zakona, ki ni uperjen proti udobno družinski seksistični pornografiji številnih moških, ampak prej proti vznemirljivejšim produkcijam spolnih manjšin, ki bi jih to lahko spodkopalo.

Na področju rase so se dogajali podobni predvidljivi preobrati. Jezik močnih ostaja zaščiten (kot prej), jezik manjšin pa je cenzuriran. Tako je z nastopi dveh raperskih skupin, 2 Live Crew in Salt 'n' Pepa, ki so ju cenzorji pred nedavnim preganjali po ameriških sodiščih. Kot so opazili tudi drugi, to krepi razizem konzervativnih kritikov, kakršen je Stephen Macedo, ki je izjavil, da je »rap« imeniten prispevek črncev k »ameriški kulturni degeneraciji«. Nova zakonodaja o nespodobnosti je lahko nevarna reč, če daje moč za diskriminacijo produkcij nepriljubljenih kulturnih manjšin. Zato feministke, ki nasprotujejo zakonskemu preganjanju pornografije, trdijo, da bi to lahko zaprlo prostore v raziskovanju, ki jih ženske v iskanju možnosti, da bi se predstavile kot pobudnice spolnosti, še vedno skušajo odpreti. S te perspektive je zadnje, kar bi hotele storiti, fiksirati pomene besed in prisposodob, ne da bi poskusile razumeti njihov družbeni kontekst in občinstva.

Prevedla Maja Kraigher